

Hana Radilovič, Borut Brezar

»ČIGAVI ŠTUDENTI SMO, ČE NE VAŠI«: SODOBNI BOJ ZA PRAVICE »TUJIH« ŠTUDENTOV V SLOVENIJI

POVZETEK

Avtorja pojasnujeta, kako se v slovenskem univerzitetnem prostoru v zvezi s »tujimi« študenti v zadnjem desetletju pojavljajo predsodki, diskriminatorne politične poteze in poskusi njihove legitimacije. V dogajanje sta se vključila prek Gibanja za dostojno delo in socialno družbo. Svoj pristop opredeljujeta v okviru metode participatornega akcijskega raziskovanja. Tako na področju visokega šolstva kot razmerja med delom in kapitalom se kot vztrajni ideološki potezi, ki spremljata ukrepe za krepitev razredne moči kapitala, izkazujeta neokonzervativizem (posebej nacionalizem) in neoliberalizem. V študentskem in delavskem gibanju se zato v znamenje odpora proti njima gradijo solidarnostne vezi onkraj narodne pripadnosti, pri čemer je ključnega pomena radikalno izobraževanje navznoter in navzven.

Ključne besede: »tuji« študenti, nacionalizem, neoliberalizem, participatorno akcijsko raziskovanje, radikalno izobraževanje odraslih

“WHOSE STUDENTS ARE WE IF NOT YOURS”: THE CONTEMPORARY FIGHT FOR THE RIGHTS OF “FOREIGN” STUDENTS IN SLOVENIA – ABSTRACT

The authors explain how the same prejudices and discriminatory political moves, together with the same excuses and attempts to legitimise them, have been reoccurring in the last decade in Slovenian universities regarding “foreign” students. The authors participated in these current events through the Movement for Decent Work and Welfare Society. Their approach is defined as participatory action research. In the area of higher education as well as in regards to the relation between work and capital, neoconservatism (especially nationalism), and neoliberalism show themselves as persistent ideological traits, which are accompanied by measures to strengthen the class power of capital. Within student and labour movements solidarity bonds which transcend national identity are being forged in the name of resistance. Radical education is crucial in this process both inside and outside of these movements.

Keywords: “foreign” students, nationalism, neoliberalism, participatory action research, radical adult education

---

Hana Radilovič, dipl. etn. in kult. antrop. in dipl. soc. (UN), Gibanje za dostojno delo in socialno družbo, radilovic.hana@gmail.com

Borut Brezar, mag. zgod. in dipl. soc. (UN), Gibanje za dostojno delo in socialno družbo, borut.brezar@socialna-druzba.si

UVOD

V tem prispevku bova prikazala nekaj primerov preseka univerze, neoliberalizma in nacionalizma skozi ravnanje s skupino, ki jo pristojni državni organi in univerza sama imenujejo »tuji« študenti in ki je na slovenski trg delovne sile vključena prek študentskega dela – oblike prekarne delo.¹ V besedni zvezi »tuji« študenti piševa »tuji« v navednicah, ker gre za konstruiranje tujosti, kar je še posebej absurdno pri tistih študentih, ki dlje časa živijo v Sloveniji, vendar jih država in univerza ne prepoznavata kot »svojih« zaradi nacionalizma pri obravnavi študentov. Tovrstne kategorizacije namenoma in pretirano homogenizirajo skupine in povečujejo razlike med skupinami (Hrženjak in Jalušič, 2011, str. 14).

Za moderne države je značilno, da se ideološko utemeljujejo na etnični pripadnosti in drugih domnevno skupnih zgodovinskih okoliščinah. Naslanjajo se na domnevno nevtralnno birokracijo, ki je v resnici prav tako ideološka in omogoča vpeljavo diskriminatornih politik, sama pa se izrecno opredeljuje kot strogo racionalna, kar jo naredi nezmožno premišljevat smisel lastnega delovanja in njene člane privede do kulture sokrivde (Graeber, 2017, str. 34). Zaradi odvisnosti od državnega financiranja je univerza zreducirana na vlogo ideološkega aparata države (Althusser, 1970/2018), in če sledimo ugotovitvam o podrejenosti sodobnih držav mednarodnemu kapitalu, ki se oplaja na podlagi neenake menjave v svetovnem-sistemu (Wallerstein, 2005/2006), ugotovimo, da je univerza pravzaprav podrejena ne le državi, ampak prek nje tudi domnevnim »potrebam trga« in s tem zahtevam kapitala.

V tem prispevku bova pojasnila, kako se v zadnjem desetletju v slovenskem univerzitetnem prostoru ponavljajo isti predsodki in diskriminatorne politične poteze, skupaj s podobnimi izgovori in poskusi njihove legitimacije. S pomočjo uveljavljenih kritik neoliberalizma, neokonservatizma in rasizma (Anderson, 2013; Balibar in Wallerstein, 1988/1991; Harvey, 2005/2012; Hill, 2010; Laval, 2004/2005) in opirajoč se na kritike slovenskega (visokega) šolstva (Avtorska skupina, 2013; Šimenc in Tašner, 2016), bova analizirala primere diskriminacije študentov, ki jih država in univerza kategorizirata kot »tuje«. Ne nazadnje bova ob tem vpletala primere odpora – tudi v obliki radikalnega izobraževanja odraslih – proti tovrstni diskriminaciji, ki se je izkazal kot konsistenten sopotnik progresivnih študentskih gibanj.

¹ »Prekarno delo pojmuje kot katerokoli pravno ali izvenpravno vrsto dela, ki je v temelju negotova in ki v sodobnem času kaže znake rušenja pridobljenih delavskih pravic in socialne varnosti, ki so si jih delavke in delavci priborili v sicer nevzdržnem kapitalističnem sistemu« (Radilovič, 2021a, str. 17). Za kritiko tistih teorij prekarnosti, ki za prekarne delavce trdijo, da tvorijo nov razred, oziroma ki na različne načine zavračajo umeščenost tega, čemur pravimo prekarnost, v razmerja mezdne delo, glej Breznik (2021).

IZHODIŠČA RAZISKOVANJA

Hegemonija neoliberalizma in neokonservatizma

Tako na področju visokega šolstva kot tudi razmerja med delom in kapitalom se kot vztrajni ideološki potezi, ki spremljata ukrepe za krepitev razredne moči kapitala, izkazuje neokonservatizem (Harvey, 2005/2012) – posebej nacionalizem – in neoliberalizem (Laval, 2004/2005). Oba pojava sta del hegemonije ideologije sodobnega časa.

Antonio Gramsci (1937/1996) je pojem hegemonije razumel kot širitev interesov vladajočega razreda na podrejeni razred, torej da se interesi vladajočega razreda skozi hegemonijo kažejo kot splošni in »zdravorazumski« interesi celotne družbe. Hegemonije ne doživljamo kot vsiljene, ampak svoje cilje doseže prek konsenza. Ekonomski interesi buržoazije (neskončna akumulacija kapitala v zasebnih rokah) morajo v tem okviru postati del konsenza in se lažno prikazujejo kot interesi delavskega razreda. Med različnimi ideologijami, ki obstajajo v skupnosti in so si med seboj lahko tudi v konfliktu, mora prevladati ena ideologija (ideologija vladajočega razreda), ki podredi vse ostale. Hegemonija teži k enotnosti na področju ekonomije in politike, zahteva pa tudi intelektualno in moralno enotnost, skratka podreditev hegemoni ideologiji na vseh področjih (Gramsci, 1937/1996, str. 179–180). V 70. in 80. letih prejšnjega stoletja je neoliberalizem postopoma postal hegemonna ideologija v ZDA in Angliji (kasneje pa tudi drugod po svetu): »Neoliberalizem je skratka postal prevladujoč diskurz. Njegovi učinki na načine mišljenja so prodrli do točke, ko je postal del zdravega razuma, po katerem mnogi od nas tolmačijo, živijo in razumejo svet« (Harvey, 2005/2012, str. 8). Neoliberalizem je, če ga pogledamo v praksi (in ne v njegovi sicer močno protislovni teoriji), projekt kapitalističnega razreda, s katerim si ob upadu profitne stopnje v produkcijskih dejavnosti od 70. let prejšnjega stoletja dalje skuša zagotoviti ponoven vzpon dobičkov s preusmeritvijo v storitvene dejavnosti in razbijanjem organizirane delovne sile, pri čemer izobraževanje vidi kot eno od potencialno dobičkonosnih storitev (Harvey, 2005/2012; Hill, 2010, str. 121). Razredna vprašanja se skrivajo v kulturno preobleko in se tako zdijo nerešljiva: »Kulturne in tradicionalne vrednote (kakršne so vera v boga in državo ali stališča do družbenega položaja žensk) ter strah (pred komunisti, priseljenci, tujci ali 'drugimi') se lahko mobilizirajo z namenom prikrivanja drugih realnosti« (Harvey, 2005/2012, str. 55–56). Upor proti neoliberalni hegemoni ideologiji vodijo družbena gibanja, ki s svojim zavračanjem neoliberalnih idej ustvarjajo kontrahegemonijo, torej protitež hegemoni ideologiji. Holst prepoznava pojav novih družbenih gibanj v ZDA, ki se borijo za marginalizirane skupine in ne spadajo v okvire prejšnjih družbenih gibanj. Med najbolj množičnimi so gibanja za osnovne pravice delavcev migrantov (Holst, 2018).

Krepitev ekonomske negotovosti delavskega razreda, ki se v prihodkih in premoženju vedno bolj oddaljuje od zgornjega enega odstotka najbogatejših, tvori plodna tla za neokonservativno ideologijo, ki ponuja zavajajoče predstave o razlogih za neenakosti (Harvey, 2005/2012). Ena od izstopajočih pojavnih oblik neokonservatizma je nacionalizem, ki nastopa v obliki sodobnega oziroma »novega rasizma« (Balibar in Wallerstein,

1988/1991). V okviru sodobnega rasizma v ospredje prideta pojma, kot sta priseljevanje in kulturne razlike (Balibar in Wallerstein, 1988/1991, str. 20–21), pri čemer se kultura razume kot temelj narodnosti, ta pa se prikazuje kot naravna, se esencializira (Balibar in Wallerstein, 1988/1991, str. 22) in s tem se nadalje ljudje kategorizirajo v navidez notranje homogene skupine, katerih medsebojne kulturne razlike naj bi bile nepremagljive in malodane vpisane v kri (in zemljo). Vendar je za sodobni rasizem značilno, da ne deluje kot »izdelek iz ‘enega kosa’«, temveč »nastopa kot taka ali drugačna mešanica vseh ‘prejšnjih rasizmov’, odvisno od konkretnih okoliščin« (Kuzmanič, 1999, str. 63). Pajnik (2005) tudi opozarja, da se pri preučevanju rasizma ne smemo osredotočati zgolj na definiranje rase:

Rasizacija je proces, ki diferencira kolektivitete, posameznike in posameznice in povzroča rasistične posledice, npr. izključevanje skozi politike, nasilje, diskurz. Zadovoljive eksplikacije rasizma torej ne moremo doseči zgolj z referiranjem na fenomene »rase« ali etničnosti; ključna je namreč obravnava izključevanja v hierarhičnih odnosih. (str. 9)

Pri sortiranju priseljencev pa se poleg kulturne dimenzije vpokliče razredna delitev s kategorijami glede na usposobljenost, izobraženost in prihodkovni položaj posameznikov (Anderson, 2013, str. 41).

Univerza in nacionalizem

Univerza je po 58. členu Ustave Republike Slovenije avtonomna. Avtonomija bi v idealni predstavi univerze pomenila, da je univerzitetno polje, če uporabimo pojme sociologa Pierra Bourdieuja (1988/2012), ločeno od silnic političnega (strankarskega), ekonomskega ali katerega drugega polja, torej da lahko agensi znotraj univerzitetnega polja samostojno oblikujejo pravila delovanja. Znotraj univerzitetnega polja bi moral biti ključen simbolni kapital, ki ga agensi tega polja pridobijo z delom in ugledom v akademski skupnosti (objavljanje raziskav, člankov, predvsem pa grajenje teorije znotraj svoje vede). Cilj, h kateremu bi morali težiti, pa je v tem, da se v akademski skupnosti kolektivno gradi teorija, ki je že po Althusserjevi definiciji ločena od ideologije. Vendar v praksi teoretska produkcija ni primarni cilj univerz, saj je univerzitetno polje vedno tudi simbolni prostor boja med agensi za pridobitev ključnih položajev znotraj polja (Bourdieu, 1988/2012), univerza kot ideološki aparat države pa se reproducira s pomočjo ideologije, ne teorije (Močnik, 2009, str. 365).

S prehodom v 19. stoletje in vzponom moderne države se univerze podredijo državnim oblastem: njihovem financiranju in tudi ideološkemu vplivu. Ob tem pogosto ostro prekinemo s svojimi medregionalnimi in avtonomnimi srednjeveškimi izvori. Glede na zgodovino ljubljanske univerze lahko trdimo, da gre za univerzo, ki je bila ustanovljena po nacionalnem modelu (Brezar, 2019, str. 42–43). V času jugoslovanskega socializma se je z ukinitvijo šolnin in ob hkratnem postopnem izboljšanju ekonomsko-socialne slike na območju današnje Slovenije skušalo zadostiti idealu širokega dostopa do študija, ne da bi

ga pri tem preveč ovirala vloga socialnega korektiva, kar je nase prevzel državni socialni sistem. Tudi mednarodna izmenjava študentov znotraj bloka neuvrščениh držav je cvetela. Po pričevanju nekdanjega študenta iz ene od neuvrščениh držav, ki je v Slovenijo prišel študirat v okviru tega mednarodnega sodelovanja v 80. letih, se je počutil spoštovanega v tem okolju, ker je bil del akademske skupnosti (Fakulteta za družbene vede, 2015). Po študiju je ostal v Sloveniji in skozi desetletja začel opažati krepitev rasizma, ki ga je kot temnopolt prebivalec občutil neposredno.

S postsocialističnim namernim uničevanjem socialne države, prelaganjem vse odgovornosti za svoj položaj na posameznike (Lessenich, 2013/2015; Krašovec, 2016) in ponovno podreditvijo slovenske polperiferne države zahtevam mednarodnega kapitala univerza in spremljajoče študentsko delo zopet v prvi vrsti postajata socialni moratorij (vedno manj tudi korektiv), kamor se študenti – četudi jim študij pomeni več kot samo to – zatekajo ob grožnji strukturne brezposelnosti. V samostojni slovenski državi se je postopoma vzpostavila drugorazredna obravnava kategorije »tujih« študentov, od katerih so nekatere izbrisali že leta 1992 skupaj z ostalimi več kot 25 tisočimi prebivalci,² z *Zakonom o visoki šolstvu* in podrejenimi akti pa so jim omejili dostop do študentskih domov, štipendij in drugih pravic, ki pritičejo statusu študenta. Mednarodno noto vsekakor prispevata mobilnost in stik akademskih skupnosti znotraj EU (Erasmus+), vendar smo v zameno za to plačali določeno ceno: gospodarsko smo se umestili na evropsko periferijo, visoko šolstvo smo oklestili z bolonjsko reformo in privolili v razredno pogojene prijeme na mejah proti tistim zunaj EU po vzoru imperialnih zakonov izpred več kot sto let (Anderson, 2013, str. 41–44). Državljeni t. i. tretjih držav so zaradi državne regulacije pogosto izključeni iz državnih pomoči, kar pomeni, da so še bolj podvrženi tveganju za prekarnost (Samaluk, 2020, str. 104). Država pri širjenju prekarnosti nikoli ni nevtralna, saj s spodbujanjem neoliberalnih politik »fleksibilizacije« trga delovne sile in pogojevanjem dostopa do socialnih pravic z vključenostjo na trg delovne sile postavlja »tuje« delavce v položaj, ko postanejo preživetveno odvisni od prodaje svoje delovne zmožnosti do te mere, da sprejemajo izredno slabe pogoje dela (Samaluk, 2021).

Kot kaže spodnja tabela, število študentov iz tujine v Sloveniji narašča. Med njimi najbolj narašča število državljanov držav bivše Jugoslavije: v študijskem letu 2017/18 so še predstavljali 3,1 % vseh študentov v Sloveniji, v študijskem letu 2021/22 pa že 6,3 %. V študijskem letu 2021/22 je v Sloveniji študiralo 8.553 »tujih« študentov, kar je 10,5 % vseh študentov v Sloveniji.

2 Nekaj mesecev za izbrisom pa se je z začetkom vojne v Bosni in Hercegovini in prihodom beguncev v Slovenijo tudi začrtala slovenska politika ne le do beguncev, temveč do vseh državljanov nekdanjih jugoslovanskih republik, ki se vleče še do danes. »Za begunce je bilo, še preden je na začetku avgusta 1992 nastal urad za priseljence in begunce, najprej pristojno ministrstvo za obrambo, ki je, upam si trditi, postavilo osnovne standarde za obravnavo teh ljudi. Obrambni minister je bil Janez Janša, ki je imel takrat še odločilen vpliv na državo in državljane« (Potočnjak, 2022). Z odcepitvijo Slovenije so fakultete nekdanjim sodržavljanom začele zaračunavati šolnino, ponekod tudi srednje šole (Potočnjak, 2022).

Tabela 1

Število in delež različnih kategorij študentov iz tujine v Sloveniji

	2017/18		2018/19		2019/20		2020/21		2021/22	
	Št.	%	Št.	%	Št.	%	Št.	%	Št.	%
Vsi študenti v Sloveniji	76.534	100,0	75.991	100,0	76.728	100,0	82.694	100,0	81.715	100,0
Vsi študenti brez slov. državljanstva	5.252	6,9	5.450	7,2	6.447	8,4	8.125	9,8	8.553	10,5
Državljeni držav bivše Jugoslavije	2.356	3,1	3.014	4,0	3.868	5,0	4.948	6,0	5.150	6,3
Državljeni EU	1.950	2,5	1.693	2,2	1.670	2,2	2.142	2,6	2.279	2,8
Državljeni drugih držav	946	1,2	743	1,0	909	1,2	1.035	1,3	1.124	1,4

Statistični urad Republike Slovenije. (2022). Tuji študenti terciarnega izobraževanja po skupinah držav, vrsti izobraževanja, spolu in vrsti mobilnosti, Slovenija, letno. <https://pxweb.stat.si/SiStatData/pxweb/sl/Data/Data/0955066S.px/>

Državna politika, birokracija in njima sledeča univerzitetna administracija ločujejo med »slovenskimi« študenti (študenti s slovenskim državljanstvom), državljani EU, Slovenci brez slovenskega državljanstva (ti morajo predložiti pisna dokazila o »slovenskem poreklu«; Zakon o odnosih Republike Slovenije s Slovenci zunaj njenih meja, 2006, čl. 63) in »tujimi« študenti (državljeni držav zunaj EU, ki nimajo statusa Slovenca brez slovenskega državljanstva). Primeri ravnanja s študenti, ki jih bova prikazala, se nanašajo posebej na kategorijo »tujih študentov«, torej študentov iz držav zunaj EU, ki nimajo statusa Slovenca brez slovenskega državljanstva in ki ne študirajo v Sloveniji v okviru programov mednarodne izmenjave, kot je Erasmus+. Pogosto morajo zaradi okrnjenih pravic opravljati tudi delo prek študentskega servisa, kar »tuje« študente izpostavlja prekarosti in vsej življenjski negotovosti, ki izhaja iz tega.

Radikalno izobraževanje v študentskem in delavskem boju – primer Gibanja za dostojno delo in socialno družbo

Avtorja tega prispevka sva se v kontrahegemonski boj »tujih« študentov vključila kot člana Gibanja za dostojno delo in socialno družbo (krajše Gibanje). Gibanje od nastanka leta 2010 dalje tesno povezuje študentsko in delavsko gibanje, njegovi člani in članice smo pogosto najprej aktivni v kritiki visokega šolstva in študentskega organiziranja, preden nas pot ne privede do delavskega boja. Tako znotraj študentskega kot delavskega boja so osrednjega pomena ozaveščanje, usposabljanje in izobraževanje tako navznoter med članicami in člani kot tudi navzven, saj skušamo vplivati na oblikovanje razredne zavesti ter presejanje obstoječih okvirov mišljenja in delovanja pri širši javnosti. Za ta namen

med drugim izvajamo raziskave, pišemo strokovne in znanstvene članke, brošure ter zbornike, pripravljamo pregledne izobraževalnih vsebin in smernice za učiteljice in učitelje,³ izvajamo predavanja, delavnice, okrogle mize, predstavitve knjig, strokovne konference, delovne tabore, pripravljamo radijske oddaje, vodimo bralne krožke, izvajamo interna izobraževanja, zagotavljamo brezplačno pravno svetovanje, opravljamo intervjuje s prekarnimi delavkami in delavci, soorganiziramo filmski festival delavskega filma – vse ob konsistentni prisotnosti v medijih in priložnostnem organiziranju delavk in delavcev na terenu. Za društvo je značilna interdisciplinarnost, saj vključujemo ekonomska, pravna, sociološka in antropološka znanja (Rakinič idr., 2019, str. 53), pri svojem delovanju pa se osredotočamo na mlade, med njimi posebej študente in dijake, saj gre za izrazito prekarno delovno populacijo. V Sloveniji imamo namreč enega največjih deležev študentov, ki med študijem delajo (86 %), na ravni EU. 66 % študentov dela, da si pokrije življenjske stroške, 44 % si brez prihodkov od svojega dela ne bi mogla privoščiti študirati, 19 % pa jih s svojim delom pomaga kriti življenjske stroške svojim bližnjim (Hauschildt idr., 2022).

Znotraj študentskega in delavskega gibanja se gradijo solidarnostne vezi onkraj narodne pripadnosti, saj je ta pogosto način, da se pripadniki naroda vidijo kot homogeni, medtem ko se poudarjajo razlike med narodi, med »domačimi« in »tujimi« delavci, med »domačimi« in »tujimi« študenti in tako naprej. Ravno z radikalnim izobraževanjem, ki cilja na preoblikovanje družbenih odnosov in ne zgolj na prilagajanje obstoječemu redu (Kump, 2012, str. 21), je mogoče vplivati na realne razlike, predvsem razredne, ter osvetliti procese poglobljanja neenakosti za kulisami ideoloških predstav. V Gibanju tako skušamo okrepite nizko razredno zavest delavk in delavcev, študentk in študentov, da bi ti svoje napore usmerili k medsebojnemu povezovanju in krepitvi svoje moči.

V društvu predvsem razširjamo pojem prekarnosti kot protipol pojma »fleksibilnosti«,⁴ ki je del hegemonске, torej neoliberalne ideologije. Poleg tega pretresamo ideološke pomenе, skrite v pojmu »uporabnosti«, saj je za študente denimo kritika kapitalizma in prekarnosti zelo uporabna, ampak ne po hegemonih kriterijih, ki kot uporabno razumejo zgolj tisto, kar je dobičkonosno oziroma prispeva k »zaposljivosti«. Hegemone predstave poskušamo razbijati tudi na področju izobraževanja, saj so naši člani in mednarodni prostovoljci praviloma študenti. Pri študentskem boju je tako ključno, da se študenti potegujejo za dostopnost visokega šolstva, in sicer na dveh ravneh: a) materialno dostopnost (višanje štipendij in povečanje števila prejemnikov, zaviranje šolnin in skritih stroškov študija, gradnja in obnova študentskih domov, nasprotovanje privatizaciji visokega šolstva; Šimenc in Tašner, 2016) in b) dostopnost vednosti (teorije), ki omogoča kritizirati sisteme, v katerih so delavci in študenti-delavci razlaščeni in izkoriščani. Ta druga raven dostopnosti pa se izbojuje prek nasprotovanja kapitalistični opredelitvi »uporabnosti«, ki v visokem šolstvu in znanosti privilegira tiste vsebine in raziskave, ki so čim bolj neposredno dobičkonosne oziroma prek katerih se vzgaja za kapital uporabna in podredljiva

3 Objave so dostopne na spletni strani Gibanja (<https://socialna-druzba.si/objave/>).

4 Pod »fleksibilizacijo« trga delovne sile kapital razume odstranjevanje »togih« zakonskih regulacij na trgu delovne sile, kar gre navadno na škodo delavskih pravic.

delovna sila oziroma njeni upravljavci (Hill, 2010, str. 119), zapostavljajo pa tiste temeljne vsebine in raziskave, ki v sebi nosijo spoznavna orodja za preseganje ustaljenega reda in lahko odprejo pot za resnično inovativne družbene projekte. Tisti študenti, ki se ne prepoznajo v borbah za simbolne položaje znotraj univerzitetnega polja (Bourdieu, 1988/2012), si upajo postaviti avtoritete in ideologijo znotraj polja pod vprašaj, kar pomeni, da so zmožni proizvajati kritično teorijo družbe in jo uporabiti za konkretne spremembe.

Članice in člani Gibanja smo kot ekipa dovezetni za visoko šolstvo in nacionalizem v njem tudi zato, ker pogosto sodelujemo z mednarodnimi prostovoljkami in prostovoljci v okviru Evropske solidarnostne enote, ki so v velikem delu hkrati vključeni v formalno izobraževanje v Sloveniji. Do zdaj so vsi prihajali iz t. i. tretjih držav (držav zunaj EU): Rusija, Severna Makedonija, Bosna in Hercegovina. To je pomenilo, da so bili izpostavljeni birokratskim oviram in diskriminaciji, ki jo vodi Slovenija prek uradne politike do priseljencev iz tretjih držav in ki jo s predsodki in diskriminatornimi praksami pospremi tudi prebivalci. Nekateri po koncu prostovoljstva pri Gibanju ostanejo v Sloveniji, drugi se iz različnih razlogov, med katere spada tudi nacionalistična diskriminacija, vrnejo v izvirne države, saj se tu počutijo kot drugorazredni prebivalci. Na trgu delovne sile doživljajo temno plat t. i. profesionalizacije priseljevanja (Lange in Abidi, 2015, str. 104), saj jih glede na izvirno državo zavračajo oziroma sprejemajo na specifičnih delovnih mestih (če sploh gre za delovna mesta – pogosto se zatečejo k delu na črno ali k netipičnim oblikam dela, navadno k študentskemu delu).

Na bralnih seminarjih in v individualnih pogovorih prevprašujemo hegemonika prepričanja, s katerimi pridejo k nam mnogi prostovoljci (tako iz Slovenije kot iz tujine). Medtem ko so v naše aktivnosti prostovoljci sprva vključeni na primer kot udeleženci bralnih seminarjev, jih skozi čas njihovega prostovoljstva spodbujamo, da se preizkusijo v vlogi tistega, ki tekste razlaga drugim. To pomembno prispeva k ponotranjenju protihgemonskih pojmov (prekarizacija vs. »fleksibilizacija«, uporabnost znanja za družbo vs. uporabnost za kapital). V sklopu svojih obveznosti v društvu začnejo intervjuvati ljudi raznolikih narodnosti, ki so podvrženi prekarnosti, s čimer presegajo nacionalne delitve, ko se spoznajo z ljudmi, ki so v podobni razredni situaciji kot oni sami, četudi so iz države, ki jo morda štejejo za boljše »stoječo«. Svoje vtise in razmislek nato zapišejo v obliki prispevkov, ki jih objavijo na spletni strani in za različne publikacije Gibanja. Obenem so med svojim prostovoljstvom pri nas lahko opazovalci ali tudi aktivni udeleženci bojev, v katere se društvo vključuje, kar je za marsikoga prvo resno protihgemonsko politično udejstvovanje.

V Gibanju se z izobraževanjem članic in članov zoperstavljamo modelu šolanja, ki zgolj usposablja delovno silo, vzgaja pasivne državljane in oblikuje neoliberalne subjekte s tem, da ljudi prepriča, da alternativa kapitalizmu ni mogoča, da je trenutni sistem najboljši možen, da je individualistično tekmovanje brez enakih izhodišč edino naravno (Hill, 2010, str. 125–126) in da sebe pojmujejo kot človeški kapital (Avtorska skupina, 2013, str. 75–79; Laval, 2004/2005, str. 46–47), v kontekstu česar je izobrazba zgolj oblika vlaganja v svojo »zaposljivost« v okviru meznega dela oziroma v vlogi upravljavca delovne sile ali inovatorja tehnološke razsežnosti produkcijskega procesa. Prepletanje kritike vedno

bolj izkoriščevalskih oblik meznega dela, prikritega pod različnimi pravnimi oblikami (npr. samostojno podjetništvo), in preseganje nacionalnih delitev, ki so usmerjene v razbijanje mednarodne delavske solidarnosti, sta tako ključni za Gibanje, v katerem izobraževanje in prenos izkušenj potekata tudi v obratno smer. Mednarodni prostovoljci imajo za nas pomembno vlogo pri seznanjanju s stanjem v njihovih matičnih državah pa tudi v državah, v katerih občasno delajo, na podlagi česar lahko analizo razmerja med delom in kapitalom v Sloveniji kontekstualiziramo na transnacionalni ravni.

METODOLOGIJA

Najin pristop sodi v okvir participatornega akcijskega raziskovanja (PAR), ki »temelji na predpostavki, da znanje izhaja iz prakse, njegov temeljni namen pa je proizvesti praktično znanje, ki prispeva k progresivni in emancipatorni družbeni spremembi« (Bradbury in Reason, 2008, v Wegmann, 2019, str. 443). PAR je uveljavljena raziskovalna paradigma, ki ima svoje izvore v marksistični teoriji. Poudarja, da ima vsako družboslovno raziskovanje svoje eksplicitne ali neeksplicitne temeljne predpostavke (Bradbury in Reason, 2008, v Wegmann, 2019). V tem prispevku želiva premisliti položaj »tujih« študentov v Sloveniji in vprašanje solidarnosti v slovenskem univerzitetnem polju. V svoj razmislek o dogajanju vpletava svoje predhodno raziskovanje akademskega polja na področjih sociologije, zgodovine in kulturne antropologije (Brezar, 2014, 2019; Radilovič, 2019).

S terena sva pridobila obilico neposrednih izkušenj, ki so sprožile razmislek za ta prispevek. Prav tako sva za konkretno razreševanje posameznih situacij, v katerih so se znašli (bodoči) študentke in študenti iz tretjih držav, morala za namene aktivizma samega raziskovati in interpretirati izjave nosilcev družbene moči in člene zakonov ter univerzitetnih pravilnikov. Skozi zagovorništvo študentov sva oblikovala izjave za medije in v njih skušala v aktivistični vlogi artikulirati njihove težave in pojasnjevati, kako je prišlo do določenih situacij – ne nazadnje pa tudi predlagati rešitve. Mediji, prek katerih smo izvajali pritisk skupaj s študentkami in študenti, so zaradi rekonstruiranja sosledja dogodkov ključni sekundarni vir, uporabljen pri analizi. Tem virom se pridružujeta tudi pregled in analiza arhiva osebnih dopisovanj z aktivisti in ostalimi udeleženi v boju za »tuje« študente in njihove pravice, posebej elektronska sporočila in sporočila prek spletnih družbenih omrežij, poleg tega pa tudi objave na spletnih straneh vpletenih iniciativ in institucij.

Vse gradivo v prispevku sestavlja v pregledno celoto, ki kronološko in tudi pomensko razgrne nedavne dogodke, ki jih nato sproti interpretirava s pomočjo pojmovnega aparata, povzetega v poglavju »Izhodišča raziskovanja«. Na podlagi tega predstavlja svoja spoznanja, ki so nastala kot rezultat srečanja izkušenj neposredne udeležbe v aktivizmu in zagovorništvu ter teorije. V prispevku naju bo zanimalo, kateri ukrepi države so v zadnjem desetletju najbolj omejevali dostop do študija »tujim« študentom v Sloveniji, kako je dostopnost študija povezana z razredno delitvijo, kako so se »tuji« študenti organizirali proti omejevalnim praksam, kako so pri teh prizadevanjih sodelovali aktivisti Gibanja ter kakšno vlogo je v tem boju igralo radikalno izobraževanje odraslih.

SOLIDARNOSTNI BOJ ZA IZBOLJŠANJE POLOŽAJA TUJIH ŠTUDENTOV

V tem poglavju bova analizirala in predstavila nekatere primere iz najinega PAR, ki sva ga v več kot desetih letih udejestvovanja izvedla v delavskih in študentskih aktivističnih kolektivih. Izsledki raziskovanja kažejo, da sta nacionalizem ter neoliberalni vpliv na visoko šolstvo (posebej težnja po »uporabnosti« znanja) močno prisotna in da so se sploh v zadnjih letih vrstili politični pritiski na univerzitetno polje.

Primer 1: Varčevalni ukrepi in ukinitvev štipendij

Po zadnji finančni krizi, po kateri so slovenske vlade začele uvajati varčevalne ukrepe, so za tarčo vzeli tudi visoko šolstvo in raziskovanje. Od leta 2011 dalje so varčevalni ukrepi na področju izobraževanja in znanosti ter izkoriščevalski odnosi na univerzi sami bili med najpomembnejšimi točkami boja progresivnih študentskih gibanj v Sloveniji, ki so v zanosu v času gibanja Occupy in protestov pred ljubljansko borzo zasedla Filozofsko fakulteto Univerze v Ljubljani (FF UL; Avtorska skupina, 2013; Radilovič in Pervanje, 2018). Pred, med in po tem so študentke in študenti posegali po najrazličnejših taktikah boja proti neoliberalnim in nacionalističnim potezam v visokem šolstvu in znanosti (Kuhar, 2014). Predavatelji so se sindikalizirali in začeli upirati varčevanju, med študenti so se vzpostavila različna gibanja, ki so se povezovala tudi s splošnim protivladnim in protikapitalističnim protestniškim vrenjem v državi.

V okviru varčevalnih ukrepov je bila leta 2012 »tujim« študentom odvzeta možnost pridobivanja državnih štipendij (Slovenci brez slovenskega državljanstva so to pravico ohranili). Štipendije so poleg finančne pomoči družine in lastnega študentskega dela eden glavnih virov preživetja študentov. To je »tuje« študente postavilo v izjemno zahteven položaj, saj so morali že sicer plačevati tržne cene študentskih sob, ker niso smeli bivati v študentskih domovih, in šolnine na svojih fakultetah, če so prihajali iz držav, ki niso imele sklenjenega ustreznega bilateralnega sporazuma s Slovenijo. »Tuji« študenti so se zato v sodelovanju s profesorji FF UL, pripadniki gibanja Mi smo univerza, katerega del je bil tudi soavtor tega prispevka, in ostalimi podporniki organizirali in najprej postavili spletno peticijo, ki je bila hkrati tudi poziv k protestu (Brezar, 2014, str. 4).

Javni štipendijski sklad, ki izplačuje državne štipendije, je poslovno leto 2010 zaključil z visokim presežkom prihodkov nad odhodki. Kasneje se je izkazalo, da je enako veljalo tudi za poslovno leto 2011, ko je Skladu ostalo 4.272.190 evrov sredstev (Javni sklad Republike Slovenije za razvoj kadrov in štipendije, 2012, str. 2). Ukinitvev državnih štipendij za študente brez slovenskega državljanstva se nam zato ni zdelo utemeljena, še manj pa nujna ali neizogibna, kot so jo skušali prikazati politiki. Zato smo 17. januarja 2012 organizirali protest z naslovom »Slovenija naj bo država, v kateri znanje nima državljanstva!«, na katerem so tako »tuji« kot ostali študenti na shodu nosili transparente s slogani, kot sta »Čigavi študenti smo, če ne vaši?« in »Znanje nima državljanstva!« (Brezar, 2014, str. 4). Protestniki so se zbrali pred FF UL, od koder smo odkorakali proti tedanjemu ministrstvu za delo, družino in socialne zadeve. Protest je potekal med zasedbo FF, ki se je začela 23. novembra 2011 in končala nekaj dni po protestu, 23. januarja 2012. Na

Slika 1

Protest proti ukinjanju štipendij, 17. 1. 2012

Angažirani. (19. 3. 2012). Osvoboditev/Zasedba Filozofske fakultete – vizualno gradivo/Ocupacion de Facultad des Artes [zajem zaslona]. Youtube. https://www.youtube.com/watch?v=iW2_wqjP8Sg

zasedbi je sodeloval tudi soavtor prispevka, bila pa je ključnega pomena za oblikovanje kritične mase za protest: na njej smo se v sklopu alternativnega in aktualnega izobraževalnega cikla spoznali s teorijami o različnih izkoriščevalskih razmerjih v družbi in tudi na univerzi sami. Po protestu smo študenti iz gibanja Mi smo univerza poskušali vplivati tudi na medijski diskurz o »tujih« študentih – najbolj izrecno prav s kritiko izraza »tují študenti« (Aleš in Brezar, 2012). Splošno nasprotovanje vladnim varčevalnim politikam na področju visokega šolstva se je tako izostrilo tudi na področju obravnave »tujih« študentov, s čimer se je med birokratsko in nacionalistično ločenimi kategorijami študentov vzpostavila solidarnost v skupnem boju za socialne pravice in študij, osvobojen zahtev države in kapitala. Kljub pritiskom pa prizadevanja za vrnitev pravice do štipendij niso bila uspešna. So bila pa ta začetna prizadevanja in izkušnje pomembni pri nadaljnjih bojih tujih študentov, ki so opisani v nadaljevanju.

Primer 2: Omejevanje dostopa do vizuma za bivanje

Aprila 2021 je državni zbor sprejel Zakon o spremembah in dopolnitvah Zakona o tujcih (2021), s katerim je močno zaostril pogoje za pridobitev vizuma za »tuje« študente. Univerze so za to spremembo vedele, vendar so sklepale, da bo interpretacija dopuščala dotedanjo prakso. Maja, ko je sprememba stopila v veljavo, pa je dekan FF UL v javni objavi zapisal, da se pogoji za pridobitev vizuma ožijo, ter s tem na to prvič opozoril javnost in širšo akademsko skupnost (Kuhar, 2021). Do spremembe so morali »tují« študenti za pridobitev vizuma dokazati, da imajo dovolj sredstev za preživljanje, za dokazilo pa je bilo

dovolj, da so k vlogi priložili izjavo staršev ali skrbnikov, da bodo študenta preživljali. Po spremembi pa izjava starša ali skrbnika ni bila več zadostno dokazilo. To je pomenilo, da so pravno gledano veljala dokazila, kot je zadostno stanje na računu za kritje vseh letnih stroškov ali denimo pogodba o štipendiranju, o zaposlitvi študenta samega ali pa pogodba o zaposlitvi starša – pri tem je plača morala znašati najmanj 402,18 evra (vrednost minimalnega dohodka v Sloveniji). Problem pri tem je seveda ta, da študenti v veliki večini delajo prek napotnice, ki ne vključuje zavezujoče pogodbe in zato ne zadostuje kot dokazilo o sposobnosti preživljanja študenta. Po drugi strani mnogi starši študentov, ki delajo v tujih državah, prejemajo plače pod minimalno plačo v Sloveniji in ponekod tudi pod zneskom minimalnega dohodka v Sloveniji. V študijskem letu 2020/21 je imelo 7.600 študentov v Sloveniji stalno prebivališče v tujini, okrog 60 % jih je prihajalo iz držav bivše Jugoslavije (Klanjšek, 2021), kjer so povprečne plače nižje kot v Sloveniji. Ministrstvo za notranje zadeve (2021) je spremembo upravičevalo, češ da so zgolj vpeljali direktivo EU, vendar v omenjeni direktivi ni zapovedi, da bi država morala uvesti ta pogoj, temveč ga je EU (2016, čl. 31) dala zgolj na razpolago za uvedbo, če bi država tako presodila.

Slika 2

Plakat proti omejevanju vizumov pred FF UL, september 2021

Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani [[@FilofaksUL](https://www.facebook.com/FilofaksUL/photos/4367696146600476)]. (1. 9. 2021b). Facebook. <https://www.facebook.com/FilofaksUL/photos/4367696146600476>

»Tuji« študenti so od upravnih enot in slovenskih veleposlaništev v tujini prejeli zavezo informacije, češ da bi moral študent na začetku študijskega leta imeti na bančnem računu najmanj osnovni znesek minimalnega letnega dohodka v Republiki Sloveniji, kar je v praksi pomenilo skoraj 5.000 evrov. Državni sekretar na ministrstvu za izobraževanje Mitja Slavinec je tedaj zatrdil, da:

študentke in študenti, ki pridejo študirat v Slovenijo z resnimi nameni, s tem nimajo resnih težav, je pa ta zakon zakompliciral življenje vsem tistim, ki so prišli sem z manj resnimi nameni, se vpisali, potem pa namesto študija opravljali kakšno drugo delo. (Pirc, 2021)

Medtem od ministrice za izobraževanje Simone Kustec ni bilo neposrednega odziva, niti ob pozivu Senata FF UL (2021b).

V boju proti spremembi zakona se je oblikovala neformalna Iniciativa za tuje študente, ki jo sestavljajo »tuji« študenti sami in ki se pri delovanju povezuje predvsem z delavskimi organizacijami, ki imamo izkušnje s pomočjo migrantskim delavcem in delavcem brez urejenega statusa v Sloveniji. Mednarodni prostovoljki Gibanja sta bili vključeni v sestanke skupine, ki je združevala društva (Gibanje, Delavska svetovalnica), neformalne iniciative (Iniciativa za tuje študente) in angažirane posameznike okoli skupnega boja, spremljali sta pogovore o tej temi v skupinah na spletnih družbenih omrežjih, v katerih se zbirajo tuji študenti, ena od njiju je tudi dala izjavo za medije, v kateri je izrazila ostro nasprotovanje škodljivim spremembam zakonodaje (Šrnel Čebular, 2021). Sodelujoči v skupini smo pošiljali medijske izjave, sklicevali novinarske konference za tuje in domače medije, neposredno kontaktirali pristojne organe in univerze ter od njih zahtevali pojasnila in spremembo interpretacije pravil oziroma pravil samih. Ob vsem naštetem smo se med seboj obveščali o premikih in novih informacijah ter tudi predajali znanje iz preteklih bojev s tega in sorodnih področij – tako smo, denimo, ugotavljali, na katere organe se je vredno obračati, od koga lahko sploh pričakujemo odziv in konkretne ukrepe, kako nasloviti akterje, da jih prepričamo za simpatiziranje s situacijo »tujih« študentov, in podobno. Slednji so v svojih javnih nastopih za medije in javnih študentskih skupščinah začeli uporabljati slogane⁵ izpred desetih let, saj smo jim člani Gibanja povedali zanje in pojasnili, da se isti problemi ponavljajo in da so del daljše zgodovine zatiranja te skupine študentov.

Kljub medijskemu in aktivističnemu pritisku je omenjena sprememba zakona skupaj z ostalimi spornimi določili Zakona o tujcih ostala v veljavi do konca mandata tedanje vlade, julija 2022 pa je državni zbor sprejel zakon, s katerim je to spremembo odpravil. Znotraj univerzitetnega prostora se je zgodil pomemben simbolni premik k zagovarjanju »tujih« študentov, saj je Rektorska konferenca junija 2021 pozvala ministrstvo za notranje zadeve k temu, da izvzame študente iz dokazovanja pogojev zadostnih sredstev za bivanje v Sloveniji z namenom študija (Univerza v Ljubljani, 2021a). Iniciativa za tuje študente pa je po nominaciji za najinovacijo Univerze v Ljubljani 2021 bila nagrajena s

5 Posebej slogan »Čigavi študenti smo, če ne vaši?« se je ponovno uveljavil (Ravnak, 2021).

Slika 3

Študentska skupščina pred ministrstvom za izobraževanje, 13. 4. 2022

Radilovič, H. (2022). Osebni arhiv.

tretjim mestom, za kar so prejeli tudi denarno nagrado za nadaljevanje svojih aktivnosti (Univerza v Ljubljani, 2021b). Ta primer jasno kaže, kako so progresivni deli akademske skupnosti (večinoma iz vrst študentov), ki so se samoorganizirali na neformalni ravni, z javnim pritiskom premaknili uradne univerzitetne strukture k radikalnejši protinacionalistični drži.⁶

Primer 3: Omejitev vpisa za »tujce« študente medicine

Septembra 2021 se je na Gibanje obrnila skupina dijakov, v glavnem iz držav Balkana, ki so se želeli vpisati na medicinski fakulteti Univerze v Ljubljani in Univerze v Mariboru. Fakulteti sta omejili možnost kandidiranja »tujim« dijakom, ki so pri pogojih za vpis

⁶ Ob začetku vojne v Ukrajini je ljubljanska univerza na vlado naslovila poziv, da ukrajinskim beguncem iz vrst študentov in raziskovalcev omogoči vključitev v slovenski univerzitetni prostor s posebnimi štipendijami ter dodatnimi vpisnimi in delovnimi mesti na univerzi (Univerza v Ljubljani, 2022), pri čemer so igrali na simpatije slovenske politike do Ukrajincev, ki naj bi nam bili »kulturno blizu«, kot so zapisali na vladnem Twitter profilu v zdaj izbrisani objavi (R, 2022). Rektor Univerze v Ljubljani pa v javnih nastopih redno opozarja na škodljivost pogojevanja vizumov za bivanje (Slovenska tiskovna agencija, 2022).

večinoma dosegali vse možne točke. Običajna praksa pri vpisu na medicinski fakulteti obeh univerz je bila, da sta v razpisani kategoriji za študente brez slovenskega državljanstva ponudili pol razpisnih mest za Slovence brez slovenskega državljanstva in pol za »tuje« študente. Fakulteti sta v praksi sprejeli vse, ki so dosegli vse možne točke. Teh je običajno več, kot je vpisnih mest. Leta 2021 so nenadoma to prakso opustili tik pred začetkom študijskega leta: »UM MF je nato sprejela odločitev, da bo razpisana mesta v roku za Slovence brez slovenskega državljanstva in tujce na tem študijskem programu namenila samo kandidatom s statusom Slovenca brez slovenskega državljanstva« (Radilovič, 2021a). Praktično enako pojasnilo je uporabila tudi ljubljanska medicinska fakulteta. Medicinski fakulteti sta se torej odločili, da študentov ne bosta izbirali na podlagi znanja ali dosežkov, temveč na podlagi nacionalnosti in etničnega porekla, čeprav pravilniki fakultet niso dopuščali, da lahko naknadno spreminjata pogoje razpisov, ki so že v teku. Dodatni problem je bil tudi v tem, da ob vpisu dijaki niso bili obveščeni, da na razpisu za vpis na fakulteti sploh ne morejo kandidirati. Še več, nekaterim od njih so v telefonskem pogovoru s prijavno-informacijsko službo pred vpisom zagotavljali, da bodo zagotovo sprejeti, saj so dosegli vse možne točke. Ker so bili torej prepričani o uspehu prijave, se niso prijavljali na razpise medicinskih fakultet drugih univerz (Radilovič, 2021a).

Oblikovana je bila neformalna delovna skupina, ki je intenzivno ustvarjala pritisk javnosti prek medijev na odgovorne institucije in zbirala informacije. V skupini smo sodelovali predstavniki Gibanja, Delavske svetovalnice, Iniciative za tuje študente in drugi posamezniki – šlo je za nadaljevanje boja, ki se je začel že z omejevanjem dostopa do vizumov za bivanje. Tokrat smo svoje sodelovanje razširili onkraj državnih meja, saj smo prek spleta komunicirali z dijaki končnih letnikov, ki so na sprejetje na slovenske univerze čakali v svojih matičnih državah, večinoma so bili v Bosni in Hercegovini ter Makedoniji. Tudi oni so širili skupino angažiranih s tem, ko so vpletli svoje družinske člane in poznanstva, ki so lahko izkoristili stike s slovenskim šolstvom in politiko. Šlo je torej za dvojni boj: po eni strani je bil ta javen in je potekal z javnimi nastopi, komunikacijo z mediji, univerzami in pristojnimi organi, po drugi strani pa so družinski člani in prijatelji dijakov prigovarjali svojim stikom iz Slovenije ter igrali na svoj simbolni in socialni kapital – ta je bil v primerjavi s študenti, ki so se upirali omejitvi vizumov, opazno večji.

Medicinski fakulteti sta svojo odločitev javno utemeljevali s prostorskim problemom, s katerim se obe fakulteti soočata že dlje časa (Slovenska tiskovna agencija, 2021). V telefonskem pogovoru z enim od oškodovanih dijakov so zaposleni na prijavno-informacijski službi Univerze v Ljubljani izjavili, da naj bi bila pri naknadni spremembi vpisnih pogojev v igri višja sila, torej pritisk vlade (Radilovič, 2021b). Tedanji minister za notranje zadeve Aleš Hojs (2021) je javno izjavil, da:

Na @RTV_Slovenija propagirajo dijake iz bivše skupne države, ki k nam pridejo študirat medicino. Ti imajo vsi samo petice, maksimalne točke na maturi, in ker ni selekcije, mora vsako leto medicinska fakulteta v Ljubljani sprejeti po 40 in več tujcev, medtem ko za slovenske dijake tu ni prostora za študij.

Sčasoma se je izkazalo, da je omejitev sprejema »tujih« študentov bila neposredna posledica posega vlade v vpis. Vlada je v začetku leta 2021 izsilila povečanje vpisa v določene programe, ker naj bi s tem sledila »potrebam trga«, s čimer je medicinskim fakultetam povzročila dodatne stroške ter poglobila že obstoječo prostorsko in kadrovsko stisko, saj ni pravočasno zagotovila dodatnih sredstev – nato pa jim je ministrstvo za izobraževanje v internem dopisu svetovalo, naj prenehajo sprejemati Neslovence brez slovenskega državljanstva (Malovrh, 2021). Fakulteta je posledično povečala vpis za slovenske državljane, želela pa je omejiti vpis »tujih« študentov, da bi tako lahko sprejela približno enako število študentov kot prejšnja leta. Zaradi medijske izpostavljenosti problematike in uspešnih pritožb so bili številni dijaki na koncu sprejeti na študij medicine že v sredini septembra 2021 (Malovrh, 2021).⁷

Vladni poseg v vpisna mesta moramo v temelju zavrniti. Strukturna brezposelnost (velik presežek iskalcev zaposlitve v primerjavi s prostimi delovnimi mesti) je namreč že dlje časa ena od ključnih značilnosti slovenskega trga delovne sile. Prilagajanje vpisnih mest domnevnim potrebam trga delovne sile je izjemno zahtevno, če ne celo nemogoče, saj se razmere na trgu nenehno spreminjajo. Ne nazadnje pa se je treba vprašati tudi, kakšnemu gospodarstvu naj bi se vpisna mesta na univerzi prilagajala. Slovensko gospodarstvo bi po teoriji svetovnih-sistemov (Wallerstein, 2005/2006) lahko opredelili kot polperiferno ali periferno. To pa pomeni, da slovensko gospodarstvo ne zna, ne zmore ali preprosto noče ustvarjati delovnih mest, kjer bi visoko izobražen kader lahko izkoristil svoj potencial. Slepo in brezkompromisno prilagajanje univerz perifernemu gospodarstvu zato lahko vodi v njihovo odvečnost.

ZAKLJUČEK

V prispevku sva orisala PAR, ki ga izvajava v okviru študentskih in delavskih aktivističnih kolektivov, še posebej v okviru Gibanja, ki radikalno izobraževanje svojih članov postavlja kot enega od temeljev svojega delovanja in s tem presega hegemono ideologijo na področju trga delovne sile in visokega šolstva. Na konkretnih primerih sva pokazala prednosti PAR, skozi katerega sva bila tudi sama z obeh plati udeležena v radikalnem izobraževanju in ki nama je omogočilo globlje razumevanje problematike in humanizacijo vpletenih, obenem pa sva teoretske interpretacije pojavov v visokem šolstvu lahko prilagodila sodobni situaciji

⁷ Leta 2022 se je omejitev vpisa »tujih« študentov na obeh medicinskih fakultetah ponovila, tokrat že od samega začetka razpisa za vpis (Ministrstvo za izobraževanje, znanost in šport, 2022a, 2022b). Medicinska fakulteta Univerze v Ljubljani (2022) je ob tem naredila izjemo samo za študente z ukrajinskim državljanstvom, saj je v skladu s pobudo na ravni ljubljanske univerze za njih razpisala 10 mest. V vmesnem času se je rektor Univerze v Ljubljani, ki je septembra 2021 razveljavil naknadno omejitev razpisa za vpis »tujih« študentov, povzpел na mesto ministra za izobraževanje. Dejstvo, da tokrat niti potencialni kandidati za vpis niti mediji niso izpostavili problematike v javnosti, medicinski fakulteti nista bili primorani dati pojasnila, novi minister pa se ni opredelil do omejitev, nakazuje, da je glavni razlog za odpravo omejitve lansko leto bil nepravilen vpisni postopek, ne pa zavedanje o škodljivosti nacionalizma v teh potezah. Na letošnje omejitve je konec avgusta opozoril le eden od aktivistov za pravice »tujih« študentov, med katere spada tudi sam, in sicer na spletnih družbenih omrežjih (Durđubakov, 2022). Dokler torej nacionalizem in rasizem delujeta po tehničnih pravilih in brez množičnega nasprotovanja, univerza in pristojno ministrstvo ne vidita problema v svojem delovanju.

v Sloveniji. Ugotovila sva, da sta neokonservativizem (predvsem nacionalizem) in neoliberalizem ključna pojava, ko pride do obravnave »tujih« študentov, navadno pa ti tvorijo tudi tisti del delavskega razreda, ki ga opredeljujemo kot prekarnega. »Tujim« študentom se na različne načine omejuje dostopnost študija, kar sva ponazorila s primeri ukinjanja štipendij, naknadnega spreminjanja vpisnih pogojev ter omejevanja dostopa do vizumov, v ozadju pa deluje neoliberalna težnja po »uporabnosti« študija za kapital.

Vstop kriterija nacionalnosti v univerzitetno polje pomeni, da se znanost in teorija ne gradita več na podlagi argumentov ali znanja, temveč na podlagi porekla in pravnega statusa. Ko fakulteta začne zavračati dijake in študente, ker so neslovenskega porekla, začne podlegati vplivom zunaj univerzitetnega polja. To kaže na šibko avtonomijo univerze in na zapostavljanje znanstvenih ciljev univerze. Hkrati pa primeri uporov študentov iz let 2011 in 2021 kažejo na to, da je študentsko gibanje kot sestavni del univerzitetnega polja pokazalo, da zna preseči neakademske kriterije, kot sta etnično poreklo ali državljanstvo. V »tujih« študentih ali dijakih iz Balkana so mnogi študenti prepoznali enakopravne študijske kolege.

Nanizani primeri jasno kažejo na protislovno obravnavo te skupine študentov na način, ki združuje temo dostopnosti študija in razredno vprašanje. Da bi dostopnost študija zamejili na »naše«, torej državljane Slovenije in Slovence brez slovenskega državljanstva, država in posledično univerza uporabljata nacionalistične kategorizacije, s čimer diskriminacijo zvedeta na navidez depolitizirano birokratsko izvrševanje zakonov in pravilnikov. Toda iz diskurza predstavnikov vlade je razvidno, da se »tuji« študenti postavljajo v nerazrešljiv položaj: ker niso bili rojeni v ustrezni državi staršem z ustreznim etničnim poreklom, jim država omeji vstop na slovenske univerze in odreče pomoč iz obstoječih socialnih sistemov, kot so štipendije in študentski domovi. Posledično se znotraj te kategorije študentov izkristalizirajo razredne razlike, saj so »tuji« študenti v velikem delu primorani delati ob študiju, nakar jih politiki označijo za vsiljiv element, saj naj bi status študenta izrabljali zgolj kot krinko za to, da pridejo v Slovenijo »krast« delovna mesta lokalnemu prebivalstvu, četudi opravljajo nizko plačana in stigmatizirana dela, in še to v okviru študentskega dela, ki je lahko izrazito prekarno, saj ne predvideva odpovednih rokov, nadomestila za bolniško odsotnost in tako dalje. Mnogi se znajdejo v nezakonitih prikritih delovnih razmerjih (Bagari, 2018, str. 82–89), saj morajo toliko delati za lastno preživetje, za študij pa jim ostaja vedno manj časa (Klanjšek idr., 2021, str. 138). »Tuji« študenti, posebej tisti iz delavskih družin iz tretjih držav z nižjimi plačami kot v Sloveniji, so tako postavljeni v brezizhodno situacijo, v kateri izbirajo med delom in odhodom iz države, ob tem pa so označeni za nezaželen, celo škodljiv element. Tako se dostopnost študija omejuje ne zgolj na podlagi nacionalnega ključa, temveč tudi razrednega. Omejevanje dostopa do študija za »tuje« študente ne temelji na znanstvenih ali intelektualnih kriterijih, kar pomeni, da se iz slovenskega univerzitetnega polja izrinjajo agensi, ki bi vanj potencialno lahko prinesli nove ideje in izkušnje ter s tem pripravili plodno podlago za teoretsko produkcijo.

Kot so pokazale izkušnje iz najinega raziskovanja, je za odpor proti antiintelektualnim težnjam ključno povezovanje delavskega in študentskega gibanja, znotraj njiju pa radikalno izobraževanje. V praksi so se v preteklosti povezovale številne iniciative: Mi smo

univerza, sodelujoči na zasedbi FF UL, Visokošolski sindikat Slovenije, Študentska Iskra, Gibanje za dostojno delo in socialno družbo, Delavska svetovalnica, Inicijativa za tuje študente in drugi. Skupno jim je radikalno izobraževanje navznoter in navzven, saj so s tem uveljavljena verjetja o manjvrednosti »tujih« študentov postavili pod vprašaj, obenem pa skušali odpraviti učinke teh verjetij. Aktivisti Gibanja so v tem kontekstu prevzeli vlogo povezovalcev, izobraževalcev in zagovornikov. Ravno progresivna gibanja, ki so pogosto sestavni del univerzitetnega prostora, omogočajo, da slovensko univerzitetno polje postaja bolj odprto, transparentno, heterogeno in teoretsko produktivno.

LITERATURA IN VIRI

- Aleš, G. in Brezar, B. (3. 2. 2012). *Pisma bralcev: Ukinitev štipendij za tuje študente*. Mladina. <https://www.mladina.si/108894/ukinitev-stipendij-za-tuje-studente/>
- Althusser, L. (2018). *Ideologija in ideološki aparati države in drugi spisi* (izvirnik objavljen 1970). Založba /*cf.
- Anderson, B. (2013). *Us and them? The dangerous politics of immigration control*. Oxford University Press. <https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780199691593.001.0001>
- Angažirani. (19. 3. 2012). *Osvoboditev/Zasedba Filozofske fakultete - vizualno gradivo / Ocupacion de Facultad des Artes* [zajem zaslona]. Youtube. https://www.youtube.com/watch?v=iW2_wqJP8Sg
- Avtorska skupina (2013). *Kaj po univerzi?* Založba /*cf.
- Bagari, S. (2018). Prikrito delovno razmerje in pravno varstvo delavca. V B. Brezar (ur.), *Dostojno delo: Ne živim, da delam, ampak delam, da živim* (str. 82–89). Gibanje za dostojno delo in socialno družbo.
- Balibar, E. in Wallerstein, I. (1991). *Race, nation, class: Ambiguous identities* (izvirnik objavljen 1988). Verso.
- Bourdieu, P. (2012). *Homo academicus* (izvirnik objavljen v 1988). Pedagoška fakulteta Univerze v Ljubljani.
- Brezar, B. (2014). »Čigavi študenti smo, če ne vaši?«: *Študenti brez slovenskega državljanstva*. Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani.
- Brezar, B. (2019). *Intelektualno polje slovenskega prostora na prehodu v jugoslovansko državo* [Magistrsko delo]. Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani. <https://repozitorij.uni-lj.si/IzpisGradiva.php?lang=slv&id=110850>
- Breznik, M. (2021). *Mezdno delo: Kritika teorij prekarnosti*. Založba Sophia.
- Durdubakov, M. [@marko.durdubakov]. (31. 8. 2022). *Ali smo si v vojni vsi enaki?!* Facebook. <https://www.facebook.com/groups/2818517325134859/user/1581834204/>
- Evropska unija. (21. 5. 2016). *Direktiva (EU) 2016/801*. https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TEXT/?uri=OJ%3AJOL_2016_132_R_0002
- Fakulteta za družbene vede. (2. 12. 2015). *Proti kulturi strahu* [prireditve]. Ljubljana, Fakulteta za družbene vede.
- Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani [@FilofaksUL]. (1. 9. 2021a). [slike plakatov]. Facebook. <https://www.facebook.com/FilofaksUL/photos/4367696146600476>
- Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani. (8. 7. 2021b). *Odprto pismo ministrici za izobraževanje, znanost in šport*. <https://www.ff.uni-lj.si/novice/odprto-pismo-ministrici-za-izobrazevanje-znanost-sport>
- Graeber, D. (2017). *Utopija pravil: O tehnologiji, neumnosti in skrivnih radostih birokracije*. Beletrina.
- Gramsci, A. (1996). *Prison notebooks. Volume II*. (izvirnik objavljen 1937). Columbia University Press.
- Harvey, D. (2012). *Kratka zgodovina neoliberalne države* (izvirnik objavljen 2005). Studia humanitatis.

- Hauschildt, K., Gwośc, C., Schirmer, H. in Wartenbergh-Cras, F. (2022). *Social and Economic Conditions of Student Life in Europe*. WBV. <https://doi.org/10.3278/6001920dw>
- Hill, D. (2010). Class, capital and education in this neoliberal and neoconservative period. V S. Macrine, P. McLaren in D. Hill (ur.), *Revolutionizing pedagogy* (str. 119–144). Palgrave MacMillan. https://doi.org/10.1057/9780230104709_6
- Hojs, A. [@aleshojs]. (20. 9. 2021). *Na @RTV_Slovenija propagirajo dijake iz bivše skupne države*. Twitter. <https://twitter.com/aleshojs/status/1440016598195187718>
- Holst, J. D. (2018). From radical adult education to social movement learning. V M. Milana, S. Webb, J. Holford, R. Waller in P. Jarvis (ur.), *The Palgrave International Handbook on Adult and Lifelong Education and Learning*. Palgrave Macmillan. https://doi.org/10.1057/978-1-137-55783-4_5
- Hrženjak, M. in Jalušič, V. (2011). *Vrata niso baš odprta (treba da jih gurneš, pa da se otvaraju): Perspektive v reševanju kompleksnih neenakosti*. Mirovni inštitut.
- Javni sklad Republike Slovenije za razvoj kadrov in štipendije. (2012). *Letno poročilo 2011*. <https://www.srips-rs.si/storage/app/media/uploaded-files/LP2011.pdf>
- Klanjšek, R., Deželan, T. in Vombergar, N. (2021). Zaposlovanje in podjetništvo. V M. Lavrič in T. Deželan (ur.), *Mladina 2020* (str. 117–164). Univerzitetna založba Univerze v Mariboru in Založba univerze v Ljubljani. <https://doi.org/10.18690/978-961-286-475-0>
- Klanjšek, U. (7. 5. 2021). *V študijskem letu 2020/21 vpisanih 8 % več študentov kot v prejšnjem študijskem letu*. <https://www.stat.si/StatWeb/News/Index/9537>
- Krašovec, P. (2016). Še enkrat o neoliberalizmu III: Psihoafektivni učinki neoliberalizma in neoliberalna subjektivnost. *Andragoška spoznanja*, 22(2), 67–79. <https://doi.org/10.4312/as.22.2.67-79>
- Kuhar, L. (2014). *Zasedba Filozofske fakultete: (23. november 2011 – 23. januar 2012)*. Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani.
- Kuhar, R. [@roman.kuhar]. (27. 5. 2021). *V veljavo je stopil spremenjeni Zakon o tujcih*. Facebook. <https://www.facebook.com/roman.kuhar/posts/10159002794207931>
- Kump, S. (2012). Družbena gibanja – prostori radikalnega izobraževanja odraslih. *Sodobna pedagogika*, 63(3), 18–38.
- Kuzmanič, T. A. (1993). *Bitja s pol strešice: Slovenski rasizem, šovinizem in seksizem*. Open society institute Slovenia. <https://www.mirovni-institut.si/wp-content/uploads/2014/08/mediawatch04.pdf>
- Lange, E. in Abidi, C. B. (2015). Rethinking social justice and adult education for welcoming, inclusive communities: Synthesis of themes. *New directions for adult and continuing education*, 146, 99–109. <https://doi.org/10.1002/ace.20135>
- Laval, C. (2005). *Šola ni podjetje: Neoliberalni napad na javno šolstvo* (izvirnik objavljen 2004). Krtina.
- Lessenich, S. (2015). *Ponovno izumljanje socialnega: Socialna država v prožnem kapitalizmu* (izvirnik objavljen v 2013). Krtina.
- Malovrh, P. (9. 9. 2021). *Ljubljanska univerza si je glede vpisa tujih študentov premislila*. Delo. <https://www.delo.si/novice/slovenija/ljubljanska-univerza-si-je-glede-vpisa-tujih-studentov-premislila/>
- Medicinska fakulteta Univerze v Ljubljani. (4. 5. 2022). *NOVO: Vpisna mesta za razseljene osebe iz Ukrajine z začasno zaščito*. <https://www.mf.uni-lj.si/o-studiju/bodoci-studenti?q=%2F0-studiju%2Fbodoci-studenti>
- Ministrstvo za izobraževanje, znanost in šport. (2022a). *Vpisna mesta za tujce/-ke na Univerzi v Ljubljani: Študijsko leto 2022/23*. <https://portal.evs.gov.si/documents/10157/0f484aeb-29f8-440e-98efeef234b43bbf>
- Ministrstvo za izobraževanje, znanost in šport. (2022b). *Vpisna mesta za tujce/-ke na Univerzi v Mariboru: Študijsko leto 2022/23*. <https://portal.evs.gov.si/documents/10157/6f2454ae-a3fe-4157-88dca55ddd55f345>

- Ministrstvo za notranje zadeve. (9. 6. 2021). *Novela zakona o tujcih: Zadostna sredstva za preživljanje za tuje študente*. <https://www.gov.si/novice/2021-06-09-novela-zakona-o-tujcih-zadostna-sredstva-za-prezivljanje-za-tuje-studente/>
- Močnik, R. (2009). *Spisi iz humanistike*. Založba I*cf.
- Pajnik, M. (2015). V imenu ljudstva: Sodobni procesi rasizacije. *Časopis za kritiko znanosti*, 43(260), 7–15. <https://www.dlib.si/details/URN:NBN:SI:DOC-81E2LQE4>
- Pirc, T. (10. 8. 2021). *Je tudi v bitki za talente denar najpomembnejša stvar?* Oddaja Vroči mikrofon, Val202. <https://val202.rtvlo.si/2021/08/vroci-mikrofon-310/>
- Potočnjak, D. (29. 4. 2022). *Smo bili res gostoljubni?* Mladina. <https://www.mladina.si/215921/smo-bili-res-gostoljubni/>
- R., M. (25. 2. 2022). *Vlada izbrisala tvit, v katerem je primerjala ukrajinske in afganistanske begunce*. 24ur. <https://cdn.24ur.com/novice/slovenija/vlada-izbrisala-tvit-v-katerem-je-primerjala-ukrajinske-in-afganistanske-begunce.html>
- Radilovič, H. (2019). *Neoliberalizacija in birokratizacija visokega šolstva v funkciji izključevanja javnosti: Raziskava fakultetnega senata in študentskega sveta* [Diplomsko delo]. Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani. <https://repozitorij.uni-lj.si/IzpisGradiva.php?lang=slv&id=110860>
- Radilovič, H. (ur.). (2021a). *Prekarnost: Bi radi, da nas razjahajo? Vzravnajmo se!* Gibanje za dostojno delo in socialno družbo.
- Radilovič, H. (3. 9. 2021b). *Težak je život tujca u Sloveniji, al mi ga nečemo izkusit*. Oddaja Kaj pa univerza, Radio Študent. <https://radiostudent.si/univerza/kaj-pa-univerza/tezak-je-zivot-tujca-u-sloveniji-al-mi-ga-necemo-izkusit>
- Radilovič, H. (2022). Osebni arhiv.
- Radilovič, H. in Pervanje, A. (2018). Na kom slonijo zahteve zasedbe danes? V H. Radilovič, G. Aleš in K. Rakinič (ur.), *Znanje v dobi kapitalizma in individualizacije: Čemu boj za javno in kakovostno izobraževanje?* Samozaložba.
- Rakinič, K., Zupanc, S., Senčar Mrdaković, M. in Perne, T. R. (ur.). (2019). *Ideje, ideologije, ideali: Aktivizem in nosilci alternativnih družbenih gibanj v Sloveniji*. KUD ESKO.
- Ravnak, K. (25. 10. 2021). *Čigavi študenti pa smo, Slovenija, če ne tvoji?* Oddaja Botrstvo, Val 202. <https://val202.rtvlo.si/2021/10/botrstvo-283/>
- Samaluk, B. (2020). Integration as a multi-way process: A case study of innovative migrant integration projects in Slovenia. *Andragoška spoznanja*, 26(3), 103–120. <https://doi.org/10.4312/as.26.3.103-120>
- Samaluk, B. (2021). Precarious education-to-work transitions: Entering welfare professions under a workfarist regime. *Work, Employment and Society*, 35(1), 137–156. <https://journals.sagepub.com/doi/pdf/10.1177/0950017020931335>
- Slovenska tiskovna agencija. (8. 9. 2021). *Mariborska medicinska fakulteta: Tujih študentov nismo vpisali zaradi prostorskih in kadrovskih omejitev*. STA. <https://bit.ly/3e5O5Ak>
- Slovenska tiskovna agencija. (2022). *Javna razprava: Kam z univerzami?* [Video]. YouTube. <https://www.youtube.com/watch?v=9IuthxoQ-Rs>
- Statistični urad Republike Slovenije. (2022). *Tuji študenti terciarnega izobraževanja po skupinah držav, vrsti izobraževanja, spolu in vrsti mobilnosti, Slovenija, letno*. <https://pxweb.stat.si/SiStatData/pxweb/sl/Data/Data/0955066S.px/>
- Šimenc, M. in Tašner, V. (2016). *Komu je napoti kakovostno javno šolstvo?* SVIZ.
- Šramel Čebular, L. (5. 6. 2021). *Ma kakva »internacionalizacija« Univerze*. Oddaja Kaj pa univerza, Radio Študent. <https://radiostudent.si/univerza/kaj-pa-univerza/ma-kakva-%C2%BBinternacionalizacija%C2%AB-univerze>

- Univerza v Ljubljani. (22. 6. 2021a). *Izjava Rektorske konference Republike Slovenije o spremembah Zakona o tujcih*. <https://www.uni-lj.si/aktualno/novice/2021062209305577/>
- Univerza v Ljubljani. (12. 11. 2021b). *Zmagovalci Rektorjeve nagrade za naj inovacijo Univerze v Ljubljani 2021*. https://www.uni-lj.si/v_ospredju/2021111207365537/
- Univerza v Ljubljani. (8. 3. 2022). *Ukrajina: Poziv Vladi RS k reševanju begunske krize v univerzitetni skupnosti*. <https://www.uni-lj.si/aktualno/novice/2022030812074778/>
- Wallerstein, I. (2006). *Uvod v analizo svetovnih-sistemov* (izvirnik objavljen 2005). Založba /*cf.
- Wegmann, V. (2019) The making and breaking of solidarity between unwaged and waged workers in the UK. *Globalizations*, 16(4), 441–456. <https://doi.org/10.1080/14747731.2018.1558819>
- Zakon o odnosih Republike Slovenije s Slovenci zunaj njenih meja (ZORSSZNM). (2006). *Uradni list RS*, št. 43/06, 76/10 in 206/21 – ZDUPŠOP. <http://pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=ZAKO4387>
- Zakon o spremembah in dopolnitvah Zakona o tujcih (ZTuj-2F). (2021). *Uradni list RS*, št. 57/21. <http://pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=ZAKO7776>